

NYHEDSBREV

Nr. 19
November
2023

Nyhedsbrev fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskab nr. 19
(ISSN: 2445-9984). Redaktionen afsluttet ultimo oktober 2023
Ansvarshavende redaktør: Karen Skovgaard-Petersen
Redaktion:

Kirsten Lundholm Appel · ka@dsl.dk
Bjarke Moe · bmoe@dsl.dk

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
Christians Brygge 1, 1219 København K
Åbningstider: hverdage 9-15, fredag 10-14
Mail: sekretariat@dsl.dk · Telefon: 33 13 06 60
Hjemmeside: dsl.dk

Forsiden: Simon Væth: Illustration til »Dværgekongen Laurin«, se artiklen s. 10.

PRESSEKLIP

»Dem Schwabe-Verlag in Basel kann man es nicht hoch genug anrechnen, mit der hervorragend edierten und kommentierten Herausgabe der fünf Vorlesungen von Georg Brandes über Friedrich Nietzsche sowohl an den Kulturwissenschaftler Brandes als auch an den Philosophen Nietzsche auf überaus elegante und bibliophile Art und Weise zu erinnern.«

Gerhard Danzer om DSL's udgave af Georg Brandes' forelæsninger om Friedrich Nietzsche, *Rezensionen Tiefenpsychologie und Kulturanalyse*, 18. marts 2022

»Sammen er de [Claus Fabricius, Niels Therkel Jørgensen og Chr. Gorm Tørtzen] forfattere til det nye værk, der er tungt både fysisk (3,4 kg) og videnskabeligt, og som er udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab«
Jens Ramskov om Ole Rømers *Triduum, Ingeniøren*, 7. maj 2023

»En udgivelse, hvor forskningens cutting edge forløses af musikalske fortolkninger på højeste niveau.«

Mikael Garnæs om CD'en *Reforming Hymns, Magasinet Klassisk*, maj 2023

»Heldigvis har Det Danske Sprog- og Litteraturselskab for nylig udgivet en udgave, der er spækket med efterskrift, noter og redegørelse for udgivelsesforhold m.m. På den måde kan man se Knut Hamsun over skulderen«

Klaus Rothstein om *Sult, Bo Bedre*, 1. juni 2023

»Et så omfattende materiale som det der nu er præsenteret på DSL's hjemmeside og i bogen fra projektet, fortjener at blive udnyttet til videre studier«

Henrik Jørgensen om *salmer.dsl.dk* og antologien *Danske reformationssalmer i kontekst, Danske Studier*, 2023

»De der har bidraget til denne bog, kan med rette være stolte af hvad de kom frem til – og når den næste sproghistorie engang skal skrives, vil de kommende redaktører og forfattere givetvis se på dette værk med den største respekt.«
Henrik Jørgensen om *Dansk Sproghistorie* bd. 1-6, *Danske Studier*, 2023

I den stort anlagte *Dansk Bibliotekshistorie 1-2* (2021) fortælles en både opløftende og læseværdig historie om bibliotekernes centrale betydning for dansk folkeoplysning og kulturformidling. Særlig i det 20. årh. var der, med branchens egne ord, tale om en »næsten eventyrlig udvikling«. Men efter årtusindskiftet anslås mere dystre toner. Der tales om lukninger, nedskæringer, bogkassationer og tomme hylder – hvad man som biblioteksbruger i 2023 godt kan genkende.

Bibliotekerne har været under heftig beskyldning de seneste 15 år. Et udbredt synspunkt – for nylig fremført af Liberal Alliances formand – er at de kort og godt har udspillet deres rolle nu da vi alle har fri adgang til alverdens information og digitaliseret materiale hjemme fra lænestolen.

Set fra litteraturens synsvinkel er præmissen simpelt hen forkert. Frit tilgængelige digitale tekstudgaver byder på fantastiske muligheder for at gå på opdagelse i teksterne, søge på kryds og tværs, inddrage supplerende ressourcer og meget mere – og det er bestemt en af Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs kerneydelser. Men det at vi alle har ubesværet adgang til alverdens litteratur på vores computer, er ikke et argument for at skære ned på bibliotekerne, endsiges afskaffe dem.

For biblioteket giver os adgang til den fysiske bog. Bogformatet er stadig uovertruffent til fortløbende læsning, til fordybelse og tilegnelse af et indhold der foldes ud over længere stræk. Omvendt er det efterhånden almindeligt anerkendt at læsning på nettet, trods alle gevinster, befordrer en springende opmærksomhed og gør det vanskeligt at fastholde fokus og koncentration.

Derfor er det endnu en vigtig egenskab ved de digitale tekstudgaver at de kan danne grundlag for forskellige slags trykte bøger: skoleudgaver, paperbacks, tekstkritiske udgaver m.m. Og derfor lægger vi i Det Danske Sprog- og Litteraturselskab vægt på fortsat at udgive trykte bøger – og så håber vi at bibliotekerne også fremover vil have lyst til, og råd til, at erhverve dem.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

I et nyt, eller rettere genoplivet, projekt vil Det Danske Sprog- og Litteraturselskab udgive den første dansksprogede avis, *Den Danske Mercurius* af Anders Bording (1619-1677), i en digital udgave. Dertil kommer et trykt kommentarbind, som afrunder udgivelsen Anders Bording: *Samlede Skrifter*, der oprindeligt blev påbegyndt i 1980'erne. DSL og Erik Sønderholm udgav i 1984 det første bind indeholdende Bordings digte fulgt op af et kommentarbind i 1986. Mens *Den Danske Mercurius* blev udgivet i en faksimileudgave ved Paul Ries i 1984, nåede kommentarerne til avisen imidlertid ikke at se dagens lys.

I 1600-tallets litterære katalog er digteren Anders Bording ofte blevet betragtet som en mindre bagatel mellem dansk baroks giganter Anders Arrebo, kunstdigtningens fader, og den store mester Thomas Kingo. Ikke desto mindre var Bording den første til at dyrke sit kunstneriske virke professionelt og tilmed forfatteren bag det danske sprogs første avis. *Den Danske Mercurius* var en firesidet månedsavis på vers som han konsekvent skrev og udgav fra 1666 og berigede dansk litteratur med frem til sin død 11 år senere.

Ligesom Kingo arbejdede Bording for den nyindstiftede enevælde, der i kølvandet på et statskup tog alle midler i brug for at cementere sit offentlige udtryk – ikke mindst trykpressen. I sin avis skildrede og fortolkede Bording på barokkens storslåede, men disciplinerede aleksandrinske vers det europæiske politiske drama, som det udfoldede sig i 1660'erne og -70'erne, hvor den danske enevælde er en sikker – om end stadig skrøbelig – ø i et ocean af krig, kaos og politisk ustabilitet.

Med over 350 år mellem Bordings tid og i dag kræver tekstens historiske indhold kommentarer, der anskueliggør det sproglige, geografiske, biografiske og alment kulturelle indhold for en nutidig læser.

Takket være økonomisk støtte fra Carlsbergfondet er arbejdet med den første dansksprogede avis nu genoptaget i perioden 2023-2025, så den videnskabelige udgivelse af Bordings forfatterskab kan færdiggøres og blive komplet. Ved siden af det trykte kommentarbind vil *Den Danske Mercurius* blive frit tilgængelig i en transskriberet, søgbar og tekstkritisk, digital udgave, der ligeledes indeholder kommentarerne. Således skal et af dansk baroks væsentligste litterære værker trækkes ud af mørket og gøres tilgængelig for en moderne læserskare.

Mikkel Lund · ml@dsl.dk

Den Danske MERCURIUS

Til den 1. April. 1677.

Danmark.

1 **S**aa sit da Vinteren dog ligevel en ende /
Hvor lang/u-lystlig/kaald och Svensk den loed sig kiende.
Den milde Zephyrus her frem aff huus och ly
Soldaten lofter nu til aarlogs tog paa ny.
Frisk derfor op igjen/her strax til felds vil syndes.
Her vil paa noget stoort och merkeligt begyndes/
Som vor is efter-tid formedelt lærd Mands pen
Kand finde prifelig opsat i Kroniken.
Frisk op til Skone Land/i dapre Simber Knechte/
Thi der vil prøfves ret / hvo best har lærdt at fecte.
Betæncker eders plicet och gifne trostabs eed /
Och derpaa træder frem med al frimodighed.
Fuldbhyder ærligen alt det / som i fornemme /
Vor Daner Konges ret och gode sag kand fremme:
Ja slipper ey/ før J med sverd oc herre skjold
Alt Landet fange frelst af fremmed aag och vold.
Forsager ey fordi sig Svensken sterk beskriber
Paa Folk och Mænd /som hand i stæng tilhobe drifver.
Ney Dapperhed och Dyd ey skøtter mængd och tal/
Men der / nest Himlens hjælp / alt verket gjøre skal.
Och om mand vil hensee til arf-ælds tid oc dage /
Det sjælden findes skal / at Dansten loed sig jage:
Men heller sloegs med to /ja stundom och med tre/
Før hand sit Fødeland i trængsel vilde see.
Naturen os saa vel paa skaff har giffvet Hænder/
Som Svensken. Om end skønt hand skæerer fast med tænder/
Hand bidder ingen dog. Slaer J kun lige til;
Thi Lykken eder ey ved andet,hjelp vil.

2 An

I apriludgaven af Den Danske Mercurius i 1677 fletter Bording elegant en vejrudsigt og patriotisk opildning sammen. Midt i Skånske Krig opfrisker vestenvinden, Zephyrus, det danske krigssind.

Den danske købstadslovgivning i 1200-tallet er et kombineret oversættelses- og forskningsprojekt støttet af Augustinus Fonden. Projektperioden er september 2022 til ultimo 2024.

Grundstenen for både dansk ret og dansk skriftsprog blev lagt i 1200-tallet, hvor love for rigets tre lande (Skånelandene, den sjællandske øgruppe samt Jylland og Fyn) og for de fremvoksende byer blev udarbejdet og nedskrevet. Disse love kom til at danne fundamentet for retten og retssproget i Danmark langt op i 1800-tallet, og sporene deraf kan stadig genfindes i både lovgivningen og retstænkningen.

De to typer lovgivning, købstads- og landskabslovgivning, har på ingen måde fået den samme opmærksomhed i forskningen eller i den nationale historiefortælling, hvor de dansksprogede landskabslove og specielt Jyske Lov (1241) med den ikoniske fortale om at bygge landet med lov har fået en særlig status. Købstadslovgivningen er derimod blevet stedmoderligt behandlet, måske fordi den er blevet set som lokalhistorie (endog primært skrevet på latin) uden større interesse for den nationale udvikling, hvor det særligt danske har været en stærk komponent i vores kulturhistoriske fortælling om middelalderens lovgivning.

Ribes bysegl, 14. årh. (Foto: Sydvestjyske Museer).

Kun et fåtal af de danske købstadsretter fra 1200-tallet (Roskilde, København og Ribe) er tilgængelige i danske oversættelser, der dog ikke svarer til de sproglige forudsætninger hos nutidens læsere.

Bevillingen fra Augustinus Fonden gør det muligt at lave en samlet nyoversættelse af otte stadsretter fra 1200-tallet: Slesvig, Tønder, Flensborg, Ribe, København (to stadsretter), Roskilde og den skånske birkeret. Oversættelsen vil blive publiceret online af DSL.

Derudover består projektet af to hovedelementer: forskning i lovsproget og forskning i lovene i en større samfundsmæssig kontekst. Til det sidste har vi samlet en gruppe af internationale forskere, der skal indgå i et forskningssamarbejde om købstadslovene. Resultaterne forventes udgivet som en engelsksproget antologi primo 2025.

Projektet ledes af prof. Helle Vogt (KU) med assistance af seniorredaktør Anders Leegaard Knudsen, der forestår den filologiske forskning og udarbejdelsen af oversættelserne. Projektet vil blive udført i samarbejde mellem DSL og Det Juridiske Fakultet, KU, der de sidste 20 år har haft middelalderens lovgivning som et vigtigt fokuspunkt for den retshistoriske forskning.

Anders Leegaard Knudsen · alk@dsl.dk

Helle Vogt · helle.vogt@jur.ku.dk

*Københavns bysegl fra 1296, her i en tegning fra 1800-tallet
(Wikimedia commons).*

FARVEL TIL SKULDE, SKJØNDT OG FLERTALSBJØJNING AF VERBER: ORTOGRAFISK MODERNISERING AF H.C. ANDERSENS EVENTYR

Giver man sig i kast med at læse i Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs 18-bindsudgave ANDERSEN. Eventyr og Historier I-III fra 2003, opdager man hurtigt at ordene staves anderledes end de gør i dag. Over en periode på fem måneder er det dette projekts mål at modernisere udgavens i alt 151 eventyr. Moderniseringen angår alene ortografi og interpunktion, mens der altså ikke bliver ændret i Andersens ordvalg og syntaks.

Moderniseringsopgaven er stillet og finansieret af H.C. Andersen Centret på Syddansk Universitet i Odense som led i et projekt finansieret af Kulturministeriet.

De moderniserede tekster vil i første kvartal af 2024 blive publiceret på et nyudviklet website. Her vil brugeren kunne tilgå både de moderniserede eventyr og kaste sig over at læse eventyrene i deres originale sprogdragt. Websitet vil desuden give adgang til alle Andersens øvrige værker og tekster om forfatteren.

Andrea Stengaard · andrea.stengaard@dsl.dk

Der gik Een og drev en Kko, den var saaa nydelig, som en Kko kan være.
»Den giver vist deijlig Memælk!« tænkte Bhondemanden, det kundne være et ganske godt Bhytte at fåaae den. »Veed Ddu hvad, Ddu med Kkoen!« sagde han, »skulleskal vi Tto ikke tale lidt sammen!? seSer Ddu, en Hhest, troer jeg nok, koster mere end en Kko, men det er det Ssamme! jJeg har mere Ggavn af Kkoen; s. Skal vi bytte?«

»Ja nok!« sagde Mmanden med Kkoen, og saaa byttede de.

Modernisering af H.C. Andersens eventyr Hvad fatter gør, det er altid det rigtige.

UDLODNINGSMIDLER

Først på sommeren modtog Det Danske Sprog- og Litteraturselskab den glædelige meddelelse at vi i år har fået del i Kulturministeriets udlodningsmidler. Bevillingen er på 1 mio. kr. og gives som et driftstilskud til selskabets ordbogsarbejde og de bagvedliggende ressourcer. Bevillingen vil bl.a. blive anvendt til en styrkelse af arbejdet med at revidere ældre ordbogsartikler, til produktion af lydfiler og til design af en ny ordbogsplatform som er under udvikling.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

REVIDERING AF DEN DANSKE ORDBOG

Som omtalt ovenfor var Det Danske Sprog- og Litteraturselskab blandt de glade modtagere, da årets udlodningsmidler kort før sommerferien blev uddelt. En del af bevillingen er øremærket til arbejdet med at revidere eksisterende opslagsord.

Det redaktionelle arbejde med ordbogen blev indledt i 1991, så det er ingen overraskelse, at nogle ord kan have gavn af et serviceeftersyn. Det gælder inden for så forskellige kategorier som teknologi, jura, uddannelse, kønsidentitet og offentlig administration samt på andre områder, hvor verden har udviklet sig markant over de seneste årtier, med afsmitning på sprogbrugen til følge. Bevillingen sikrer, at redaktionen kan hellige sig revideringsarbejdet frem til årsskiftet, endda med hjælp fra en ny redaktør.

Jonas Jensen · jj@dsl.dk

store bededag

kristen helligdag, i Danmark fastsat til fjerde fredag efter påske • fra 2024 afskaffet som fridag i Danmark, men bibeholdt i Grønland og på Færøerne

SYNONYM [bededag](#)

ORD I NÆRHEDEN [langfredag](#) | [første påskedag](#) | [påskesøndag](#) | [konfirmationsdag](#) | [Kristi himmelfartsdag](#) | [pinse...vis mere](#)

Store bededag var oprindeligt en blandt mange bededage. F.eks. var hver onsdag bededag på landet [JyP2005](#)

meget politisk fokus er på at øge arbejdsudbuddet, blandt andet ved at afskaffe store bededag som fridag [Pol2023](#)

[...flere citater](#)

Ordbogens oplysning om store bededag har for nylig måttet revideres.

ILLUSTREDE MIDDELALDERKLASSIKERE

Når oversættelserne i *Danske Klassikere fra Middelalderen* udkommer i 2025, bliver det i seks smukke, illustrerede bøger der forhåbentlig kan vække interesse for de mange fascinerende tekster. Illustratør Simon Væth fortæller her om sine overvejelser:

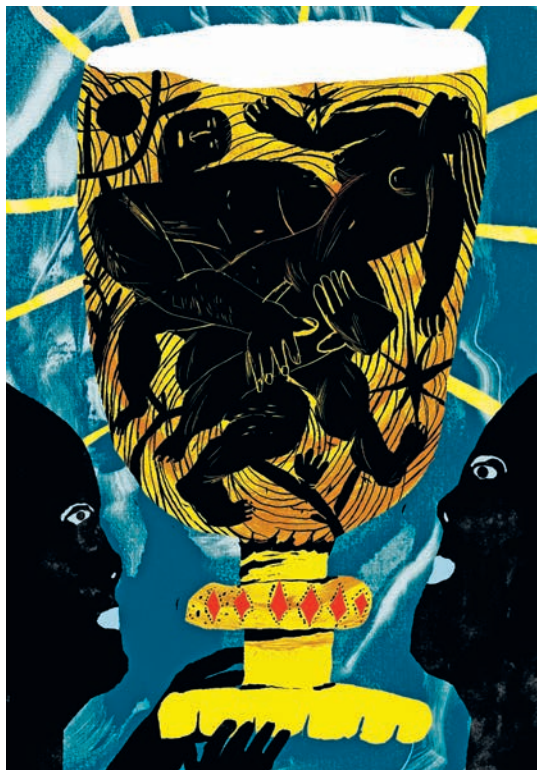
☞ Fra starten har hele projektet båret præg af stor tillid og kunstnerisk frihed, hvilket er nogle af de bedste forudsætninger for at skabe stærke og spændende illustrationer. Et fælles ønske for mig og redaktionen har været at illustrationernes udtryk ikke skulle bevæge sig for tæt på renæssancens klassiske træsnit, og at jeg fik frie hænder til at arbejde med et farverigt og levende udtryk, der rykker beskueren væk fra forestillingen om en mørk og brun middelalder.

En del af min inspiration til både dragt og motivvalg har jeg hentet fra danske kalkmalerier. De taler med deres let naivistiske udtryk og flade perspektiv godt sammen med mit personlige formsprog.

Teknisk er illustrationerne lavet i et møde mellem grafiske monotypier og digital tegning. De grafiske tryk bidrager med tekstur og kant, og den digitale streg skaber selve tegningerne. Det er kort sagt en lykkelig forening mellem den ukontrollerbare sorte grafik og den digitale pens klare farver som er med til at skabe dynamikken i billederne.

Jeg har indtil nu fokuseret på de store helsides illustrationer, men de bliver senere ledsaget af små og mere simple sort-hvide vignetter, der skal agere kontrast til de store farve- og detaljemættede illustrationer.

Simon Skovgaard Boeck · ss@dsl.dk
Simon Væth · simon@simonvaeth.dk

Simon Væth: Illustration til »Flores og Blanseflor«.

LITTERÆRE KLASSIKERE – EN PODCASTSERIE

I samarbejde med Weekendavisen og journalist Klaus Rothstein planlægger Det Danske Sprog- og Litteraturselskab at producere en serie podcasts om nogle af de mange skønlitterære værker som selskabet gennem årene har udgivet. Serien skal i første omgang bestå af 7 episoder a 30 minutter. Hver episode skal udformes som en samtale ført på et sted hvor den pågældende forfatter har levet og skrevet, eller på steder som indgår i værkerne.

Drejebogen til samtalerne skrives af Klaus Rothstein og produceres af lyddesigner Kim G. Hansen. I hver episode medvirker et eller flere af Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs medlemmer, som har udgivet og/eller forsket i det pågældende værk. De færdige podcast-episoder skal distribueres via Weekendavisens hjemmeside, men også kunne tilgås ad andre kanaler. Alt vil være gratis for brugerne.

Projektet er støttet af Aage og Johanne Louis-Hansens Fond og Gangstedfonden.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

HØJSKOLESANGE FRA BALLUM

I sensommeren sad jeg sammen med min familie på *Jens Rosendals Bænk* i Ballum og så ud over Vadehavet. Den smukke marsk er så flad at man kan se så langt man gider, og netop hér, neden for Jens Rosendals hus, har Tønder Kommune placeret den bænk som han fik i 80-års fødselsdagsgave.

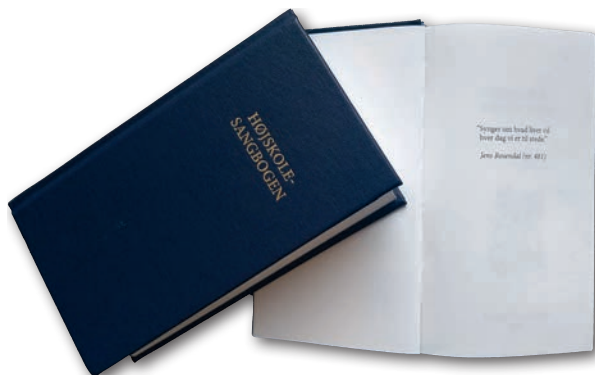
Jens Rosendal er den nulevende digter der har flest sange (10 i alt) med i 19. udgave af *Højskolesangbogen* fra 2021, og mange af dem er særdeles populære.

I bind 4 af *Dansk Sproghistorie. Dansk i brug* er der i kapitlet »Højskolesangbogen«, skrevet af Nanna Damsholt, en henvisning til sproghistoriens hjemmeside hvor man kan høre elever fra *Ollerup Efterskole – Sang & Musik* synge forelskelsessangen »Du kom med alt det der var dig« med melodi af Per Warming.

I sangen »Farvernes landskab« beskriver Jens Rosendal netop marsken omkring bænken. Vers 3 indledes med linjerne »Varfter og diger står skarpt imod lyset. Marsken bli'r dunkel, endnu skimtes de lyse får.« Melodien skrev Ballum-jazzmusikeren Valdemar Rasmussen i 1994, og han opfordrede derefter Jens Rosendal til at skrive et digt om marsken ved Ballum. Digtet er fra 1995.

At navnet *Ballum*, overleveret i 1216 i formen *Balghum*, ifølge stedsnavneeksperten Bent Jørgensen er dativ flertal af substantivet *balle* »forhøjning« og betyder »på/ved forhøjningerne«, er en anden sag!

Ebba Hjorth · eh@dsl.dk

»Synger om hvad livet vil / hver dag vi er til stede« fra Rosendals Kærlighedssang ved et tab.